

tion de l'Homme" (Paris 1956), waarin hij zegt dat wanneer zulk een hoogste eindpunt der Evolutie niet bestond „l'homme, légitimement découragé dans ses exigences les plus fondamentales, s'arrête automatiquement sur place, et refuse d'aller plus loin" (pag. 371–372). — Ter vergelijking volge uit de ned. vert. „De Mens in de Evolutie" pag. 118 (in „La Vision du Passé", Paris 1957, pag. 323) de tekst: „Beloof de mens zoveel millioenen jaren als ge wilt. Toon hem op het eind van deze periode een bergtop zo hoog... als ge wilt. Als hij van te voren weet dat hij, na deze top bereikt te hebben, toch weer moet afdalen zonder dat er in de Kosmos iets van zijn bestijging overblijft — wel dan zeg ik u, dat hij niet de moed zal hebben om op weg te gaan, dat hij nooit aan de beklimming zal beginnen. Nooit zal de mens... Sisypheus-arbeid willen verrichten". Een dergelijke rede-nering vindt men bijv. ook in „L'Énergie Humaine" (Paris 1962, pag. 50), waar de vraag wordt gesteld waarom men zou gehoorzamen „aux attentes et aux ordres de l'Évolution", als het eindpunt een ondergang zou zijn.

Dit hele denken lijkt ons nogal irreëel, en psychologisch niet erg raak. Teilhard ziet hier de hele Mensheid als het ware bezeten door de vraag, wat via de evolutie over een miljoen jaar met ons nageslacht gebeuren zal. Wie zal hier niet glimlachen, die nog een gezond gevoel voor proportie heeft bewaard dat niet door evolutionistische slogans is bezwaard? En een christen kan zich afvragen, of het Gods wil is dat we ons nu zo bezorgd maken (afgezien van het feit dat praktisch niemand dit doet) over dat wat wellicht na enkele millioenen jaren — om Teilhards eigen termijn te bezigen — met de Kosmos gaat gebeuren...

Dit is typische geleerden-taal, geen balsem voor het hart van de door zondigheid en leed gewonde mens. Hoeveel dieper en raker zijn hier bijvoorbeeld de „Pensées" van Blaise Pascal! Overigens willen we er op wijzen dat in dit opzicht „Le Milieu Divin" weer veel beter is, omdat daarin de specifiek christelijke grondslag voor onze hoop in het licht wordt gesteld.

Wat reeds gezegd is brengt er vanzelf toe een passage te wijden aan de *samenhang in het denken* bij Teilhard de Chardin. Het meest opvallende „bindmiddel" hierin is wel de evolutiegedachte, die de rol van centraal geplaatst verklarend beginsel speelt. Hij formuleert dit zelf in „Het Verschijnsel Mens" op deze wijze, dat in de ontwikkeling van de Kosmos op de verschillende niveaux, die daarbij zichtbaar